

İyi Niyetli Ama Başarısı Şüpheli Bir Proje: Emmanuel Macron ve 'Fransa İslamı' - Bayram Balcı

[Yazının Fransızcası için lütfen tıklayınız.](#)

Giriş

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron geçtiğimiz 19 Şubat'ta Mulhouse kentinde yaptığı "Radikal ve Bölücü İslam ile mücadele" konulu konuşmasında Fransa'da siyasal İslam'ın yeri olmadığını söyledi. Macron konuşmasında ayrıca, yabancı ülkelerden imam gönderilmesi uygulamasına son verileceği ve yerine Fransa'da eğitim görmüş imamların getirileceği yeni bir düzenlemenin yürürlüğe gireceğini de duyurdu. Fransa'da İslam tartışmasını ikinci plana atan ve

koronavirüs krizi nedeniyle gölgede kalan Macron'un bu açıklaması, yabancı ülkelerden, özellikle de Orta Doğu ve Körfez ülkelerinden bağımsız bir "Fransa İslamı" oluşturmayı hedefleyen devlet politikasının sürekliliğini gösteriyordu. Önceki hükümetler tarafından da gündeme getirilen bu fikir aslında yeni değil, fakat daha ön alıcı olması amaçlanan mevcut öneri, şimdiden somut önlemlere dönüşmüş durumda. Bununla birlikte, kendisinden öncekiler gibi Cumhurbaşkanı Macron da eğer "Fransız İslamı" gibi kavramsallaştırılması zor bir projenin, düşündüğümüzden çok daha karmaşık, çok unsurlu ve çok daha derin olan bu sorunu düzenlemeye yeteceğini düşünüyorsa yanılıyor.

Fransa'da İslam'ın Kontrolü: Yeniden Gündeme Gelen Eski Bir Tartışma:

Bir zamanlar "Kilise'nin en büyük kızı" olarak kabul edilen, Katolik kültürüne mensup bir ülke olan Fransa, uzun yıllardır önemli bir Protestan ve Yahudi topluluğuna ev sahipliği yapıyor. Öte yandan, önce kolonileşme faaliyetleri aracılığıyla, ardında da 1960'lı yıllardan beri devam eden göç hareketleri ile Fransa'da yavaş yavaş artan bir Müslüman topluluğu da oluştu. Bununla birlikte, Fransa'da İslam olgusu, Fransa'daki Müslümanları tek bir başlık altında homojenleştirmeyi imkânsız kılan diğer özelliklerin yanı sıra farklı etnik, mezhepsel ve sosyolojik akımların da etkisi altında gelişiyor. Aslında 1990'lı yıllara gelinceye kadar İslam, Fransa'da siyasi aktörler açısından önemli bir mesele değildi. Zaten, herhangi bir hak talep etme eğiliminden yoksun, görünmez ve sessiz Müslümanlar da pek fazla dikkat çekmiyorlardı.

Fakat Müslümanların Fransa'ya kesin olarak yerleşmesinin ardından bazı çevrelerde Müslümanlık bilincinin doğuşu, toplumsal ve ırkçı ayrımcılıklar, küresel ölçekte radikal İslam'ın gelişimi ve bunun yerel yankıları, İslam'ı Fransa'da hassas bir siyasi mesele haline getirdi. Ayrıca İslam'ın ve Müslüman nüfusun, Fransa'nın Cezayir, Fas ve Türkiye gibi bazı ülkeler ile ilişkilerinde belirli bir role sahip olması da konunun önemini arttırdı ve yetkilileri Fransa'da İslam'ı kontrol etmeye yönelik politikalar üzerinde düşünmeye sevk etti. Fakat, bu politikanın bugünkü gibi yanlış varsayımlar üzerine kurulursa, başarısızlığa mahkûm olması muhtemel görünüyor.

Fransa'da Müslümanlara kendilerini temsil eden bir yapı sunan ilk hükümet, sağcı bir hükümet olmuştur. Jacques Chirac'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde İçişleri Bakanı olan Nicolas Sarkozy, 2003 yılında Fransa Müslüman İbadet Konseyi'ni (*Conseil Français du Culte Musulman- CFCM*) kurdu. Selefilik, siyasal İslam ve benzeri eğilimlere sahip ve bazıları yabancı ülkelerle bağlantılı çeşitli İslami derneklerin temsilcilerinden oluşan bu konseyin, Fransız Devleti ile Müslümanlar arasındaki diyalogu kolaylaştıracak bir araç olması amaçlanıyordu. Fransa'da toplamda 4 ila 6 milyon arasında bir nüfusa ulaşan ancak hiçbir şekilde homojen bir topluluk oluşturmayan Müslümanlar, genel olarak Fransız tarzı laikliğin, parçası olmak istedikleri toplumda yerlerini bulmalarına olanak sağlamadığını düşündüklerinden, bu tür bir aracı kuruluşa ihtiyaç duyuluyordu.

Ortaya koyulan projenin samimiyetine karşılık hükümetin bu girişimi, İslam meselesinin henüz sorun teşkil etmediği bir dönemde, 1905 yasasıyla tanımlanan laiklik modelinin uygulandığı ve şiddetle dayatıldığı bir ülkeye Müslümanların entegrasyonu politikasının hayata geçirilmesinin zorluğuyla karşı karşıya kalmış durumda. 2007 yılında Cumhurbaşkanı olan Nicolas Sarkozy, bu çabayı tarihsel engelleri dikkate almadan sürdürmüştü. Emmanuel Macron hükümeti de bu önyargılı temeller üzerinde bir süreklilik oluşturmaya çalışıyor.

Fakat, zaman içinde bağlam değişti. Uluslararası düzeyde Suriye'deki iç savaş, Orta Doğu sınırlarının da ötesinde her yere yayılan DAESH terör hareketinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu terörist hareket, 2015 ve 2016 yıllarında Fransa'yı ağır ve derin şekilde etkiledi. Fransız hükümetini endişelendiren İslamofobi fenomeninin ulusal düzeyde gelişmesi ise İslam'ı düzenlemek için gereken kanunların çıkarılmasının aciliyetini gösterdi. Bu çerçevede, Emmanuel Macron, benzeri görülmemiş şekilde istişare, diyalog ve uzlaşma olmadan yürürlüğe girmesi zor görünen "Fransa İslamı oluşturma" politikasını bir kararname ile zorla dayatıyor gibi görünüyor.

Fransa İslamı'nın Oluşturulmasına Yönelik Önerilen Üç Tedbir

Fransa'da hükümet bugün ülkedeki bazı Müslümanların yurtdışı bağlantıları

aracılığıyla radikalleştiği düşüncesinden hareketle, “kendi iyi Müslümanları” ile “yurtdışındaki radikal Müslümanlar” arasındaki teması sınırlandırmanın yollarını arıyor. Dolayısıyla alınan ilk tedbir, yabancı ülkelerle dini iş birliği politikasına, özellikle de ikili anlaşmalar vasıtasıyla Türkiye, Cezayir ve Fas’tan imam getirilmesi uygulamasına son verildi. Bunun yerine Fransa, artık kendi eğitim vereceği imamları göreve getirmeyi planlıyor. Bu doğrultuda, göreve gelecek imamların Fransız vatandaşı olmaları, Fransızca bilmeleri ve Cumhuriyet ilkelerine bağlı olmaları gerekiyor.

Açıklanan ikinci tedbir ise Türk, Suudi, Katar vb. yabancı finansman desteğiyle cami inşa edilmesi uygulamasına son verilmesi oldu. Son olarak, yabancı ülkelerden gelen dil ve kültür öğretmenleri (*l’Enseignement de Langue et de Culture d’Origine*- ELCO) uygulamasına da son verileceği duyuruldu. 1970’li yıllarda başlatılan bu uygulama ile ELCO’ların nihai bir dönüşü kolaylaştırmak için menşee ülkelerle bağ kurmaları amaçlanmıştı; ama gelinen noktada onların da zararlı görülmeye başlandığı anlaşılıyor.

Ulaşılması Zor Bir Hedef

Bu reformun bir “Fransa İslam’ı” kurma kapasitesinin ötesindeki asıl hedefinin, toplulukları kontrol etmek ve vicdanları etkisi altına alanların daha iyi denetlenmesini sağlamak olduğu görülüyor. Bununla birlikte amaç yalnızca kontrol için kontrol etmek değil. Daha ziyade, Selefi, aşırı tutucu veya cihatçı ayrımı yapmadan Fransa’da aşırı İslamcılığın gelişimini sınırlandırmak. Bu hedef de Fransa topraklarında daha fazla saldırının önlenmesi ihtiyacının aciliyeti ile açıklanıyor.

Öte yandan Fransa, Suriye’deki en büyük yabancı cihatçıya sahip ülkelerden biridir. Anlaşılan Cumhurbaşkanı Macron’a tavsiyede bulunanlar bu reform sayesinde ülkedeki cihatçı adaylarını cesaretlendiren ve onları bu yöne çeken aşırılıkçı dış etkinin kırılacağına inanıyorlar. Buradaki büyük hata, reformun Fransa’daki imamların sayısı ve verdikleri hizmetler üzerine abartılı tahminler ile onları yurtdışındaki aşırılık yanlısı yapılarla birleştiren bağlar üzerine kurulu

olmasından kaynaklanıyor. Aslında Fransa'da camiler ve mescitler dahil olmak üzere yaklaşık 2.500 ibadet yeri bulunuyor ve buralarda görev yapan imamların yarısından fazlası gönüllü olup, diğer yarısının yalnızca bir kısmı yurtdışından gelenlerden oluşuyor. Üstelik, Fransa'daki aşırı İslamcılığın tamamen bu yabancı imamların etkisine atfedilebileceğine dair herhangi bir kanıt da bulunmuyor.

Öte yandan, İslam adına işlenen şiddet eylemlerle karşı karşıya kalan tüm ülkelerde olduğu gibi, insanlar arasındaki fiziksel teması azaltmak iki temel nedenden dolayı sınırlı kalıyor. İlki, temasların internet ve sosyal ağlar üzerinden kısıtlama olmaksızın devam edebiliyor olması. İkincisi ise, aşırılık içeren herhangi bir hareketin yurtdışı kaynaklı olmadan Fransa'da da doğabileceği gerçeği. Nitekim, Fransa'da İslam adına şiddet eylemlerine çağrı yapan vaizlerin çoğunun Fransa'da doğmuş, Fransız vatandaşı olan ve Fransızca vaaz veren kişiler olduğu ve çoğu zaman Fransızcanın bu kişilerin bildiği tek dil olduğu görülüyor. Aslına bakılırsa, Fransız tarzı laikliğin kısıtlayıcı yasal çerçevesi içinde Fransa'da verilecek imamlık eğitimi, resmi imamlardan ziyade kendini imam olarak ilan eden kişiler ile camilerden ziyade internette daha fazla gelişen Selefilik ve aşırı tutuculuk riskine karşı korunma için yeterli olmayacak gibi görünüyor.

Yeni camilerin inşası konusunda da yine bir yanılsama söz konusu. Elbette ki Fransa'daki Müslümanları Katar veya Suudi Arabistan'daki Selefilik himayesinden korumak doğru bir adımdır, fakat bu ülkelerdeki hayır kurumları kültürel ve eğitsel faaliyetler dahil olmak üzere diğer faaliyet türlerini finanse edebilmektedirler. Sözü edilen yumuşak güç (*soft power*) biçimi, nihayetinde, İslami etkiden çok da farklı değildir. Dahası, kamu harcaması ile finanse edilebildiği sürece camilerin inşasının yabancı para ile finanse edilmesini yasaklamak doğru bir adım olabilir. Fakat Fransa'daki laiklik anlayışının kurallarına göre, kamusal gücün bu konuda pek de fazla bir manevra alanı yok.

Son olarak, ELCO'ların faaliyetlerine son verilmesi hamlesinin yabancı ülkelerin Fransa'nın içişlerine karışma ve müdahale etme kapasitesini sınırlandıracağı söylenebilir. Bununla birlikte analizlerde hata yapmamak gerekir. Zira, Türkiye, Cezayir veya Fas kökenli Fransız Müslümanların entegrasyonunu engelleyen temelde ELCO'lar değil, devletin eğitim politikasındaki gönüllülük eksikliğidir.

Dahası, Fransa'da göçmen çocuğu olarak dünyaya gelmiş bu genç Fransızların, hiç tanımadan biraz romantik ve hayali bir açıdan baktıkları menşe ülkeleri hakkında eğitim görerek deneyimlerini geliştirmeleri, bu eğitim onların Fransa'ya bağlılıklarında bir zaafiyet oluşturmadığı sürece son derece yararlı olacaktır.

Sonuç itibarıyla devletin, Fransa'da İslam meselesini kontrol altına almak ile ilgili son derece endişeli görüldüğü söylenebilir. Fransa'nın bu yönde aldığı tedbirlerin, kamu kurumlarının bir dini yönetmesine izin vermeyen laiklik anlayışına aykırı olması nedeniyle uygunsuz olduğu da açıkça görülüyor. Ayrıca bu tedbirler, Müslümanlar tarafından, diğer dini topluluklardan daha fazla ve ayrımcı biçimde kontrol edildikleri şeklinde algılanırsa, ters etki de yapabilir.

* Fransızca orijinalinden çeviren Deniz Genceolu.

Dr. Bayram Balcı, Eylül 2017'den bu yana İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü direktörlüğünü sürdürmektedir. Bakü'deki Fransız Kafkas Araştırmaları Enstitüsünün kurucusu olan Balcı, 2006-2010 arasında Taşkent'teki Fransız Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü direktörü ve 2011-2014 arasında Carnegie Uluslararası Barış Vakfı'nda misafir araştırmacı olarak çalışmıştır. Balcı'nın güncel çalışmaları eski Sovyet coğrafyasında İslam ve siyaset ile Türkiye ve yakın çevresine (Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu) odaklanmaktadır.

Balcı'nın *Islam in Central Asia and the Caucasus Since the Fall of the Soviet Union* başlıklı son çalışması Hurst Publishers tarafından yayımlanmıştır.